Społeczeństwo polskie w dobie I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej, Kielce 2001

Jerzy Z. Pająk
Kielce

Narodowa Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej (1915–1917)

Okres I wojny światowej, szczególnie zaś problem rozwiązania sprawy polskiej, doczekał się już wielu opracowań zarówno syntetycznych, jak i szczegółowych[1]. W panoramie polskiego losu historycznego tego okresu istnieją jednak nadal obszary mniej rozpoznane lub zgoła nierozpoznane. Do takich niewątpliwie należy problematyka życia i aktywności społeczności regionalnych i lokalnych w czasie I wojny światowej.

Jednym z najważniejszych wątków tematycznych w tym zakresie jest aktywność środowisk politycznie związanych z lewicą niepodległościową. W latach 1914–1918 w jej skład na terenie Królestwa Polskiego wchodziły zarówno stronnictwa polityczne, takie jak: PPS-Frakcja Rewolucyjna, NZR, PSL, ZP, Związek Inteligencji Niepodległościowej, Partia Niezawisłości Narodowej, Zjednoczenie Stronnictw Demokratycznych, jak i sympatyzujący z nimi działacze bezpartyjni. Formację tę współtworzyły także POW, Liga Kobiet Pogotowia Wojennego oraz stowarzyszenia oświatowe, zawodowe i kulturalne. Przed wojną organizacje te w większości uczestniczyły w działającej od 1912 r. Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych[2].

Rola, jaką odegrała lewica niepodległościowa na terenie Królestwa Polskiego podczas I wojny światowej, była doniosła. Podjęte przez nią działania polityczne i wojskowe przekonały znaczną część społeczeństwa polskiego do idei własnego państwa. Rozbudziły także aspiracje środowisk dotąd indyferentnych politycznie – chłopskich i małomiasteczkowych. W okresie międzywojennym jej dokonania były

---

[1] J. Holzer, J. Molenda, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1967; J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*, Warszawa 1980; tegoż, *Pierwsza wojna światowa 1914-1918*, Warszawa 1991.

[2] Szerzej na ten temat: A. Garlicki, *Geneza Legionów. Zarys dziejów Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych*, Warszawa 1964; tegoż, *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1979; J. Molenda, *Piłsudczycy a narodowi demokraci 1908-1918*, Warszawa 1980, s. 25-122; T. Nałęcz, *Irredenta polska*, Warszawa 1992; tam także więcej o sporach orientacyjnych tego okresu.

wyolbrzymiane dla celów politycznych sanacji, a jednocześnie z tych samych powodów deprecjonowane przez jej przeciwników. W okresie powojennym, głównie w pierwszym okresie, traktowano jej działania w kategoriach zdrady interesów klasowych proletariatu lub na rzecz obcych imperialistów (np. niemieckich). Obecnie, kiedy możemy mówić o tych sprawach bez uprzedzeń bądź ideologicznych deformacji, można w sposób bardziej obiektywny spojrzeć na ten fragment historii politycznej Polski.

Formacja ta utożsamiana bywa często z obozem politycznym Józefa Piłsudskiego. Nie są to jednak pojęcia tożsame. Wielu jej działaczy, których z późniejszym marszałkiem łączyło przekonanie o konieczności wywalczenia niepodległości już w trakcie I wojny światowej, nie zgadzało się z nim co do charakteru przyszłego państwa polskiego. Irredenta polska była bowiem od samego początku porozumieniem sił różniących się wizjami przyszłego porządku społecznego w Polsce a także odwołujących się do różnych założeń ideowych. Dlatego też w wolnej Polsce jej działacze znaleźli się w różnych obozach politycznych, najczęściej zresztą przeciwnych prowadzonej przez Piłsudskiego polityce, szczególnie po zamachu majowym.

Różnorodność środowisk politycznych lewicy niepodległościowej zmuszała polityków tej formacji do tworzenia reprezentacji politycznych. Owe reprezentacje powstawały zarówno na szczeblu centralnym jak regionalnym czy lokalnym. W pierwszym roku I wojny światowej działacze lewicy niepodległościowej powołali więc na terenach okupowanych przez państwa centralne kolejno: Komisariaty Rządu Narodowego[3], POW[4] oraz ZSN zaboru rosyjskiego[5], na terenach zaś zajmowanych nadal przez Rosjan ZON[6], KNP[7], USN[8].

---

[3] Struktura działająca od 6 VII do 5 IX 1914 r. na zajętych przez formacje strzeleckie terenach guberni kieleckiej. Była to próba realizacji powstańczych koncepcji Piłsudskiego. Komisariaty miały stanowić namiastkę polskiej władzy cywilnej podporządkowanej fikcyjnemu Rządowi Narodowemu w Warszawie. Komisariaty działały w Kielcach, Miechowie, Jędrzejowie, Pińczowie, Książu Wielkim, Ostrowcu Świętokrzyskim i Włoszczowej. Faktyczne kierownictwo tej organizacji stanowili: M. Sokolnicki, W. Jodko-Narkiewicz. Z chwilą podporządkowania się formacji Piłsudskiego NKN struktury komisariatów przeszły do utworzonej wtedy PON. – Szerzej na ten temat T. Pelczarski, *Komisariaty Wojskowe Rządu Narodowego 6 VIII – 5 IX 1914 (Geneza i działalność)*, Warszawa 1939.

[4] PON stanowić miała wg założeń J. Piłsudskiego odpowiednik NKN w Królestwie. Działała na okupowanych przez państwa centralne terenach zachodniej Kongresówki od 6 IX do 28 XI I 914 r. Ostateczne jej rozwiązanie nastąpiło na zjeździe PON w Wiedniu, który odbył się w dniach 29-30 XI 1914 r. Kierownictwo jej stanowili: M. Sokolnicki, W. Tokarz, W. Jodko-Narkiewicz, K. Prauss, L. Wasilewski, A. Malinowski. Szerzej na ten temat: J. Z. Pająk, *Z dziejów Polskiej Organizacji Narodowej (wrzesień – grudzień 1914)*, „Kieleckie Studia Historyczne" 1996, t. 14, s. 97-118.

[5] Powstało w wyniku porozumienia KNP, PPS, Związku Chłopskiego i Związku Państwowości Polskiej, działających na terenach okupowanych przez państwa centralne, na zjeździe w Łodzi 1 VI 1915 r. i działało do sierpnia 1915 r. Już wcześniej organizacje lewicy niepodległościowej powoływały na tych terenach od początku 1915 r. lokalne porozumienia, z których najpoważniejszym był Komitet Okręgowy ZSN w Łodzi. Kierownictwo stanowili: W. Makowski, S. Czerwiński, A. Sujkowski, A. Piwowar, F. Perl, A. Malinowski, W. Jodko-Narkiewicz, G. Daniłowski i L. Wasilewski.

Po zajęciu Warszawy przez Niemców w sierpniu 1915 r. powołano najpierw Komitet Naczelny ZSN, a następnie będący jego kontynuacją CKN[9]. Z jednej strony reprezentowały one orientację antyrosyjską, z drugiej zaś akcentowały konieczność częściowego rozwiązania sprawy polskiej, opierając się na państwach centralnych.

---

[6] Działało od poł. VIII do pocz. XI 1915 r. w Warszawie. Skupiało: PPS (Frakcję), NZR, Związek Patriotów, Związek Inteligencji Niepodległościowej, Związek Chłopski, Narodowy Związek Chłopski, Związek Narodowy, grupę „Zarania", Towarzystwo Nauczycieli Ludowych, Polską Organizację Wojskową, Ligę Kobiet Polskich PW, oraz organizacje młodzieży z nimi związane. Współpracowały z nim Stronnictwo Pracy Narodowej i Polskie Zjednoczenie Postępowe. Czołowymi działaczami ZON byli: A. Śliwiński, T. Hołówko, K. Klempińska, S. Śliwiński, S. Thugutt, W. Malangiewicz, A. Piątkowski, K. Popiel, G. Simon, M. Grotowski, S. Patek, R. Radziwiłłowicz, R. Węgnerowicz, I. Moszczeńska, J. Rotermundówna, T. Turkowski. – J. Z. Pająk, *Lewica Niepodległościowa w Królestwie Polskim (sierpień 1914 – sierpień 1915)*, „Czasy Nowożytne", 1998, t. 5, s. 40-47.

[7] Powstała w połowie XI 1914 r. Konfederacja Polska była wspólną reprezentacją partii i grup politycznych należących do narodowo-niepodległościowej części obozu irredenty antyrosyjskiej. W jej skład weszły NZCh, NZR, Związek Niepodległości, Związek Nauczycielstwa Niepodległościowego, Młodzież Narodowa, Organizacja Młodzieży Niepodległościowej („Zarzewie"). Pracami kierował Komitet Centralny, w skład którego wchodzili: W. Malangiewicz, A. Radlicki, J. S. Jankowski; A. Zawadzki, W. Dunin, A. Piątkowski i K. Popiel. Szersze wpływy miała Konfederacja w Lublinie, Radomiu i Kielcach a nade wszystko w Warszawie. – J. Pająk, *Lewica...*, s. 47-49, 52-56.

[8] Powstała w grudniu 1914 r. i stanowiła reprezentację nurtu socjalistyczno-niepodległościowego. W jej skład weszły PPS, Związek Chłopski, Związek Patriotów, Liga Kobiet Polskich PW oraz Organizacja Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. Z USN związana była POW. Do czołowych działaczy należeli A. i S. Śliwiński, K. Klempińska, S. Thugutt, J. Rotermundówna, B. Czarkowski, T. Żuliński. Skupiała nieliczne grupy inteligencji i młodzieży, głównie w Warszawie i Lublinie – J. Pająk, *Lewica...*, s. 49-56.

[9] Komitet Naczelny ZSN powstał 5 VIII 1915 r. z połączenia USN i KNP oraz ZSN byłego zaboru rosyjskiego. Komitet dążył do odbudowy niepodległego państwa polskiego, opierając się na mocarstwach centralnych. W tym celu zabiegał o wytworzenie reprezentacji politycznej Królestwa Polskiego w postaci Rady Narodowej, która miała prowadzić dalsze negocjacje z okupantami. Próby te nie powiodły się i w rezultacie KN ZSN przekształcił się 18 XII 1915 r. w Centralny Komitet Narodowy. CKN podjął także starania o powołania reprezentacji wszystkich stronnictw politycznych Królestwa. W celu wzmocnienia swej pozycji, kontynuując prace rozpoczęte jeszcze przez KN ZSN, działacze CKN zbudowali w skali całego Królestwa organizację, tworzoną przez sieć kół niepodległościowych, gminnych rad narodowych, podwydziałów narodowych, których działania koordynowały struktury powiatowe i okręgowe. Pracami CKN kierował Zarząd posiadający własne wydziały. W skład CKN wchodzili działacze PPS, NZR, PSL, Związku Niepodległości i Związku Patriotów (potem Partii Niezawisłości Narodowej), Stronnictwa Narodowo-Radykalnego oraz Ligi Kobiet PW, jednak przywódczą rolę odegrali w nim politycy grupy Piłsudskiego (Artur Śliwiński – prezes CKN, Medard Downarowicz – sekretarza generalny CKN, Bolesław Czarkowski, Jan Cynarski, Walery Sławek, Gustaw Daniłowski, Tadeusz Szpotański, Eugeniusz Śmiarowski). CKN miał podobne założenia polityczne jak jego poprzednik, dlatego poparł początkowo zarówno akt 5 listopada, jak i powołanie TRS. Dążył przede wszystkim do szybkiego powstania rządu polskiego i podporządkowanej mu armii. Braku możliwości realizacji programu CKN spowodował jego rozwiązanie VI 1917, – szerzej J. Z. Pająk, *Centralny Komitet Narodowy w latach 1915-1917*, „Dzieje Najnowsze" 1997, R. XXIX, z. 3, s. 155-164.

Fiasko tej polityki, uwidocznione w okresie funkcjonowania Tymczasowej Rady Stanu, spowodowało kryzys polityczny wewnątrz lewicy niepodległościowej, zakończony w lipcu 1917 r. utworzeniem Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych oraz przyjęciem przez nią programu pełnej niepodległości.

Istotnym elementem działalności tych porozumień było, począwszy od ZSN, wytwarzanie struktur regionalnych i lokalnych. W istotny sposób pobudzało to aktywność środowisk dotąd indyferentnych politycznie i działało na rzecz budzenia się świadomości narodowej oraz akceptacji programu niepodległościowego. Proces ten znalazł swoje apogeum w okresie działalności Centralnego Komitetu Narodowego. Istniało wtedy na terenie Królestwa Polskiego 11 regionalnych porozumień w Częstochowie, Kielcach, Lublinie, Łodzi, Piotrkowie, Płocku, Radomiu, Siedlcach, Włocławku i Zagłębiu Dąbrowskim[10]. Największą rolę na swoim terenie odgrywały dwie spośród nich: Wydział Narodowy Lubelski i Okręgowa Rada Narodowa Ziemi Kieleckiej. Nasza wiedza w zakresie funkcjonowania i działalności tych struktur jest bardzo skromna. Poza nielicznymi pozycjami przynoszącymi fragmentaryczne zresztą ustalenia co do działalności Wydziału Narodowego Lubelskiego[11] oraz organizacji działających w płockim okręgu CKN[12] właściwie problem ten nie funkcjonuje w historiografii, zarówno tej zajmującej się dziejami politycznymi Polski w okresie I wojny światowej, jak i podejmującej zagadnienia dziejów poszczególnych miast i regionów. Niniejsze opracowanie jest próbą przedstawienia historii drugiej pod względem wielkości i znaczenia po Wydziale Narodowym Lubelskim reprezentacji regionalnej lewicy niepodległościowej w Królestwie Polskim.

Pierwsze prace organizacyjne związane z działalnością irredenty antyrosyjskiej w Galicji prowadziły przed I wojną światową w Kielcach przede wszystkim środowiska nurtu narodowo-niepodległościowego. Organizacja PPS, rozbita aresztowaniami, praktycznie nie istniała, większość zresztą jej czołowych działaczy dopiero w początkach 1914 r. wracało po odbyciu kar na teren guberni kieleckiej. Tuż przed wycofaniem się Rosjan z Kielc, w sierpniu 1914 r. organizacje NZR, NZCh i Związku Niepodległości zawiązały Komitet Konfederacji Polskiej Ziemi Kieleckiej pod przewodnictwem Stanisława Skomorowskiego, ps. Nałęcz[13]. Konfederaci kieleccy udzielili szczególnie wydatnej pomocy Komisariatom Rządu Narodowego, potem PON. Od

---

[10] J. Z. Pająk, Centralny Komitet Narodowy 1915-1917 (mps pracy doktorskiej w IH PAN w Warszawie), s. 422.

[11] J. Lewandowski, *Koncepcje polityczne Wydziału Narodowego Lubelskiego 1915-1917*, w: *Szkice z dziejów polskiej myśli politycznej*, Lublin 1987; J. Molenda, *Piłsudczycy a narodowi demokraci...*, s. 218-233, 341-352; A. Wójcik, *Ruch robotniczy na Lubelszczyźnie do 1918 r.*, Lublin 1984, s. 194-225.

[12] T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze płockie w czasach pierwszej wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 193-200.

[13] J. Pazdur, *Dzieje Kielc 1864-1939*, Wrocław 1971, s. 85-86.

końca 1914 r. następuje także stopniowa odbudowa struktur Polskiej Partii Socjalistycznej. Ostateczne ukształtowanie struktur OKR PPS nastąpiło w sierpniu 1915 r. dzięki staraniom Jędrzeja Moraczewskiego, Mariana Malinowskiego i Franciszka Loefflera[14].

Systematyczne prace polityczne lewicy niepodległościowej rozpoczęły się na tym terenie po ustąpieniu Rosjan w lipcu 1915 r. Przedstawiciele NZR, PPS i Ligi Kobiet powołali wtedy w Kielcach komitet pod nazwą Zjednoczone Organizacje Niepodległościowe w Kielcach. Było to lokalne porozumienie podporządkowane Zjednoczeniu Stronnictw Niepodległościowych byłego zaboru rosyjskiego. Istotną rolę w powstaniu ZON odegrał oficer werbunkowy DW NKN Juliusz Ulrych, który stworzył na terenie Kielc zalążek POW. Na czele tej struktury stanęli Franciszek Loeffler z PPS i Stanisław Skomorowski z Konfederacji[15]. Wśród działaczy trzeba wymienić Stefana Artwińskiego, Józefa Filipkowskiego, Edmunda Massalskiego, Stanisława Sobierajskiego, Karola Wodzinowskiego. Legalną ekspozyturą ZON stało się Koło Pomocy Legionistom[16].

ZON w Kielcach podjęły w sierpniu działania w dwóch kierunkach. Po pierwsze rozpoczęto druk i kolportaż wydawnictw[17] oraz zorganizowano uroczystości z okazji wkroczenia strzelców do Kielc 6 sierpnia 1915 r.[18] 18 Po drugie, z inspiracji Michała Sokolnickiego, podjęto rozmowy z miejscowym Komitetem Obywatelskim w celu powołania wspólnego, samorządowego Komitetu Ziemi Kieleckiej dla reprezentowania społeczeństwa polskiego wobec władz okupacji austriackiej, a w szczególności wobec generała-gubernatora kieleckiego Ericha Dillera[19], oraz sprawę powołania nowego dziennika w Kielcach – reprezentującego opcję lewicy niepodległościowej[20].

W dniach między 10 a 11 sierpnia 1915 r. odbyło się szereg zebrań, w których uczestniczyli m.in.: Bolesław Markowski (adwokat), Mieczysław Koczanowicz (adwokat), Tomasz Kostuch (nauczyciel), Dygulski (adwokat), Kozłowicz (prezydent

---

[14] *Sprawozdanie posła Jędrzeja Moraczewskiego ze Zjazdu PPS odbytego w dniach 6, 7, i 8 stycznia 1916 roku w Piotrkowie*, Archiwum Państwowe miasta Krakowa i woj. krakowskiego (APKr), Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego (NKN), t. 106, k. 149; J. Piłsudski, *Korespondencja 1914-1917*, s. 186.

[15] *Informacja z Kielc dla Sekretarza Generalnego NKN*, VIII 1915, tamże, t. 102, k. 97.

[16] *Zapiski Edmunda Massalskiego z sierpnia 1915 r.* oprac. A. Massalski, w: *Edmund Massalski (1866-1975). Materiały sesji naukowej w Świętej Katarzynie 15-16 listopada 1986*, Kielce 1989, s. 147-153.

[17] APKr NKN, t. 107, k. 507, *Polacy Kielczanie!* Kielce 6 VIII 1915; w tym okresie ZON wydało także kilka druków ulotnych: z okazji opuszczenia Kielc przez Rosjan wydano odezwę *Polacy!*, VIII 1915, tamże, k. 506, a z okazji rocznicy wkroczenia strzelców do Kielc *Rodacy Kielczanie!* tamże, k. 504.

[18] Podczas obchodów rocznicy wkroczenia do Kielc strzelców doszło do otwartego starcia z biskupem kieleckim Augustynem Łosińskim który zakazał klerowi uczestniczenia w uroczystościach – szerzej na ten temat J. Pazdur, *Dzieje Kielc...*, s. 86.

[19] APKr NKN, t. 106, k. 27. Raport Sekretarza Generalnego do Prezesa NKN, 12 VIII 1915.

[20] *Zapiski Edmunda Massalskiego...*, s. 147.

miasta), Kozłowski (były prezydent miasta), Józef Filipkowski (przemysłowiec), Jan Skibiński (przemysłowiec) oraz Franciszek Loeffler i Stanisław Skomorowski – reprezentujący ZON w Kielcach.

Przedmiotem uzgodnień był zgłoszony przez Leona Wasilewskiego projekt, aby zorganizować Komitet Ziemi Kieleckiej, w którego skład wejść mieli zarówno przedstawiciele ZON, jak i Komitetu Obywatelskiego. Komitet miano następnie uzupełnić delegatami od powołanych na tej samej zasadzie rad powiatowych z terenów byłej guberni kieleckiej[21].

Na tak dalece idącą współpracę nie zgadzali się jednak narodowi demokraci i realiści, którzy posiadali większość miejsc w Komitecie Obywatelskim. Do fiaska tych negocjacji przyczyniło się także negatywne stanowisko przewodniczącego KO – biskupa kieleckiego Augustyna Łosińskiego, który był przeciwny jakiejkolwiek współpracy z politykami lewicy niepodległościowej[22]. Pewną rolę odegrały także niesnaski pomiędzy działaczami PPS i NZR[23].

W trakcie prowadzonych rozmów zgodzono się natomiast, iż korzystne byłoby jednak zaprezentowanie wspólnego stanowiska wobec austriackich władz okupacyjnych. Zgłoszono dwa projekty wystąpienia do Dillera: jeden przez przedstawicieli ZON – Franciszka Loefflera i Stanisława Koczanowicza, drugi przez reprezentanta Komitetu Obywatelskiego – Mieczysława Koczanowicza. Uzgodnienie wspólnego tekstu nie było jednak możliwe. Postanowiono natomiast wysłać wspólną delegację do Dillera[24].

Od drugiej połowy 1915 r. organizacje zrzeszone w ZON, zgodnie z wytycznymi Komitetu Naczelnego ZSN, rozpoczęły starania w celu powołania wspólnej organizacji mającej objąć swym zasięgiem obszar byłej guberni kieleckiej. Etapem tych starań było powołanie na początku września Kieleckiego Komitetu Narodowego[25]. Do pierwszego składu Kieleckiego Komitetu Narodowego prawdopodobnie weszli: Stefan Artwiński, Kazimiera Grunertówna, Wanda Filipkowska, Józef Filipkowski, Franciszek Loeffler, Edmund Massalski, Stanisław Sobierajski i Stanisław Skomorowski. Ostatecznie wysiłki ZON zostały zwieńczone zwołaną 26 października 1915 r. I Konferencją Polityczną Ziemi Kieleckiej. W zjeździe w Kielcach wzięło udział 58 dele-

---

[21] Tamże, k. 28. Raport Sekretarza Generalnego do Prezesa NKN, 12 VIII 1915.

[22] Michał Sokolnicki wraz z L. Kozłowskim i J. Minkiewiczem prowadzili dwukrotnie rozmowy z kurią kielecką, chcąc zmienić jej niechętne stanowisko i pozyskać biskupa do idei, konsolidacji różnych sił politycznych na gruncie wspomnianego komitetu. Zabiegi te zakończyły się niepowodzeniem. J. Pazdur, *Dzieje Kielc...*, s. 87, *Zapiski Edmunda Massalskiego...*, s. 147-148.

[23] *Zapiski Edmunda Massalskiego...*, s. 147-149.

[24] Gubernatora przywitała delegacja złożona z 12 przedstawicieli „wszystkich warstw" – 2 miejsca zostały zarezerwowane dla reprezentantów lewicy niepodległościowej. *Zapiski Edmunda Massalskiego...*, s. 148.

[25] Po fiasku sierpniowych rokowań konsolidacyjnych w Kielcach na posiedzeniu kierownictwa ZON 12 sierpnia 1915 r. postanowiono utworzyć „radę niepodległościową" do której miały wejść trzy osoby z Koła Pomocy i po dwie z Konfederacji i Ligi Kobiet. *Zapiski Edmunda Massalskiego...*, s. 150.

gatów (w tym 21 z Kielc), reprezentujących wszystkie powiaty byłej guberni[26]. Komitet organizacyjny Naczelnej Rady Narodowej reprezentował obecny na zjeździe Bolesław Lutomski. Na konferencji tej uchwalono powołanie Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej[27]. Do Rady weszły 22 osoby: Stefan Artwiński, Wanda Filipkowska, Józef Filipkowski, Franciszek Loeffler (z Kielc); Jan Bukowski, Jan Podmagórski (z pow. pińczowskiego), Antoni Młodzianowski, Jan Baran (z pow. włoszczowskiego) Włodzimierz Dąbrowski, Jan Danilecki (z pow. stopnickiego), dr Przypkowski, Zygmunt Bańkiewicz (z pow. jędrzejowskiego), Aleksander Machnicki, Antoni Minkiewicz, Kamila Olczyk-Rajdecka, Zofia Spychalska (z pow. olkuskiego), Antoni Łuszczewski, Kaleta (z pow. kieleckiego), Tadeusz Majewski, Władysław Mandro, Józef Domagała i Jadwiga Słowikowska (z pow. miechowskiego). Pracami jej miało kierować dwuosobowe Prezydium złożone z Józefa Filipkowskiego (przewodniczącego) i Franciszka Loefflera (sekretarza)[28]. Rada podporządkowała się Komitetowi Naczelnemu Zjednoczonych Stronnictw Niepodległościowych w Warszawie. Za organ prasowy Rady Okręgowej uznano świeżo powstały tygodnik „Ziemię Kielecką".

Zjazd przyjął deklarację określającą podstawy polityczne tej reprezentacji. Stwierdzała ona:

I) Naród Polski musi zorganizowaną zbiorową wolą sięgnąć po swe nieprzedawnione prawa do Wolności i Niepodległości. Wierzymy niezłomnie, że postulat Państwa Polskiego zwiąże wysiłki polityczne Polaków w zwarty, walczący, solidarny obóz. II) Ziemie zaboru rosyjskiego stały się podstawą odbudowy Państwa Polskiego. Wojna z Moskwą aż do zupełnego usunięcia najazdu moskiewskiego stać się musi powszechnym w Polsce zawołaniem. III) Legiony Polskie, jako kadry armii polskiej muszą stanąć pod polską komendą wskazaną przez zbiorową wolą narodu. IV) W powszechnej organizacji cywilnej widzimy zawiązek państwowości polskiej. Wyłonione władze (gminne, miejskie, okręgowe) sprawować będą rządy polskie. V) Naczelna reprezentacja narodowa Królestwa sfederowana z Naczelnym Komitetem Narodowym – stworzą podstawy dla najwyższej władzy polskiej: Rządu Narodowego[29].

Konferencja wysłała także adres do Józefa Piłsudskiego[30]. Istotną część aktywności nowo powołanej Rady Okręgowej stanowiło uczestnictwo w toczonych ówcześnie rokowaniach politycznych, a mających doprowadzić do powstania wspólnej reprezentacji politycznej Królestwa Polskiego. Przede wszystkim delegaci RO, niemal zaraz

---

[26] *Sprawozdanie z I Konferencji politycznej Ziemi Kieleckiej zwołanej przez Kielecki Komitet Narodowy do Kielc na dzień 26 października 1915 roku dla wyłonienia Rady Okręgowej w imię stworzenia powszechnej organizacji cywilnej na ziemiach zaboru rosyjskiego*, Biblioteka Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach (BWSP), Papiery Wł. Kosterskiego-Spalskiego, t. 1, s. 3.

[27] APKr NKN, t. 102, k. 98. I Konferencja Polityczna Ziemi Kieleckiej – informacja dla NKN, Kielce 26 X 1915.

[28] Sprawozdanie z I Konferencji politycznej Ziemi Kieleckiej..., BWSP w Kielcach, Papiery Wł. Kosterskiego-Spalskiego, t. 1, s. 6.

[29] Okólnik nr I. R. O. Ziemi Kieleckiej do Rad Powiatowych, Gminnych, Komitetów Narodowych, Delegatów i Mężów Zaufania, Kielce [I 1916], APKr NKN, t. 102, k. 101.

[30] Tamże, k. 102.

po powstaniu Rady, wzięli udział 26 października 1916 r. w I zjeździe komitetów narodowych z terenów okupacji austriackiej, który odbył się w Kielcach[31], na którym przyjęto program polityczny tych reprezentacji[32]. Przedstawiciele Rady – Stefan Artwiński, Józef Domagała, Wanda Filipkowska, Franciszek Loeffler, Antoni Łuszczewski, Edmund Massalski, Witold Młodzianowski, Józef Ostachowski i Zofia Spychalska wzięli udział w zjeździe konstytucyjnym Rady Narodowej, który odbył się 6-7 listopada 1915 r.[33] Poparli na nim stanowisko zajmowane przez delegację WNL – domagając się natychmiastowego powołania reprezentacji politycznej Królestwa Polskiego[34]. Wobec sprzeciwu części polityków Ligi Państwowości Polskiej, Stronnictwa Narodowo-Radykalnego, Polskiego Zjednoczenia Narodowego, którzy opuścili salę – na zjeździe warszawskim powołano jedynie Komisję Wykonawczą przyszłej Rady Narodowej. Komisja ta miała przygotować nowy zjazd polityczny w grudniu 1915. Delegaci Rady Okręgowej – Józef Filipkowski, Leon Kozłowski, Władysław Bem uczestniczyli także w zjeździe politycznym zorganizowanym 14 listopada 1915 r. w Piotrkowie[35].

W związku z koniecznością podsumowania dotychczasowej działalności komitetów narodowych i oceny przygotowania rad narodowych do zjazdu grudniowego, Komitet Naczelny ZSN zwołał w dniach 27-28 listopada 1915 r. w Radomiu 2 konferencję komitetów narodowych z okupacji austriackiej[36]. Komisję Wykonawczą Rady Naczelnej reprezentował Władysław Studnicki, a Komitet Naczelny ZSN Wacław Dunin. W zjeździe tym uczestniczyła duża reprezentacja Okręgowej Rady Narodowej Ziemi Kieleckiej[37]. Przedstawiła ona zebranym sprawozdanie z dotychczasowych

---

[31] *Ruch niepodległościowy – tajne polskie wojskowe organizacje w Królestwie Polskim – raport c. i k. WGGwL z 15 VI 1916*, „Niepodległość" (II), 1974, t. 9, s. 320.

[32] Zjazd stwierdził, że Polacy mogą zdobyć niepodległość w toczącej się wojnie. Warunkiem tego jest organizacji społeczeństwa polskiego. Podstawą dla toczącej się walki z Rosją, uznawaną za głównego przeciwnika sprawy polskiej winien się stać zabór rosyjski. Zjednoczenie narodu wokół sprawy państwa polskiego winno poprzedzić powstanie najwyższej narodowej reprezentacja Królestwa i Litwy, które łącznie z galicyjskim NKN „stworzy podstawę najwyższej politycznej władzy – rząd narodowy". Tamże, s. 320-321.

[33] O przebiegu zjazdu: J. Molenda, *Piłsudczycy a narodowi demokraci...*, s. 297-300.

[34] Rada Okręgowa zobowiązała swoich delegatów uchwałą z następującą instrukcją: „1. Rada Narodowa Królestwa Polskiego swoją deklaracją na zewnątrz winna stwierdzić w bezpośrednim zdaniu – postanowieniu o stworzeniu takiej organizacji społeczeństwa, która potrafi jedną usuniętą Radę Narodową – zastąpić natychmiast inną tajną czy jawną 2. Narodowa Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej uzupełnia w sposób następujący podpisane oświadczenie: wzmożenie Legionów do stanu armii polskiej winno nastąpić tylko w zamian za zaspokojenie interesów narodowo-państwowych". BWSP. Papiery Wł. Kosterskiego-Spalskiego, t. 1, s. 2. Protokół I Konstytucyjnego zebrania Kieleckiej Okręgowej Rady Narodowej z 26 X 1915.

[35] APKr NKN, t. 103, k. 97. Materiały zjazdu w Piotrkowie 14 XI 19I5 r. z udziałem prezesa NKN Jaworskiego.

[36] Szerzej na ten temat J. Molenda, *Próby utworzenia...*, s. 186.

[37] W konferencji uczestniczyło pięciu delegatów (3 z Kielc, i po 1 z Jędrzejowa i Włoszczowy) – Sprawozdanie z konferencji Komitetów Narodowych z okupacji austriackiej 27-28 XI 1915, APKr NKN, t. 192, k. 209.

prac politycznych i organizacyjnych[38]. Na zebraniu radomskim mocno zaatakowano działalność Departamentu Wojskowego NKN. W trakcie długiej dyskusji podnoszono potrzebę powołania przedstawicielstwa całego narodu. Na koniec postanowiono, że „18 XII ma odbyć w Warszawie zjazd reprezentantów całego Królestwa, na którym zostanie wybrana Rada Narodowa"[39]. Z uwagi „na bankructwo międzypartyjności, postanowiono oprzeć Radę Narodową na organizacji terytorialnej..."[40]

Dnia 30 listopada 1915 r. zwołano następny zjazd Rady Okręgowej w Kielcach. W zjeździe wzięło udział 28 działaczy z terenów Kieleckiego i reprezentujący Wydział Narodowy Lubelski – Juliusz Poniatowski. Tematyka obrad obejmowała sprawozdania przedstawicieli Rady ze zjazdów w Warszawie i Radomiu oraz Piotrkowie. Omówiono także stan prac organizacyjnych na terenie okręgu oraz wybrano delegatów na zjazd Naczelnej Rady Narodowej w Warszawie 18 grudnia 1915 r. Referat dotyczący sytuacji politycznej wygłosił Juliusz Poniatowski[41]. W tym okresie jest to jedna z nielicznych reprezentacji lewicy niepodległościowej w skali kraju, w której skład wchodzili przedstawiciele ziemiaństwa.

Po powstaniu CKN Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej jako jedna z pierwszych w kraju stała się strukturą warszawskiego komitetu[42]. Członkami CKN reprezentującymi Radę byli jej czołowi działacze: Stanisław Frycz, Franciszek Loeffler, Zygmunt Nowicki, Karol Wodzinowski. Od początku stycznia 1916 r. podjęto, w myśl wytycznych CKN intensywną rozbudowę struktur organizacyjnych w skali całego okręgu. Szczególnie usilnie próbowano tworzyć rady gminne i komitety narodowe[43]. Na

---

[38] Tamże.

[39] APKr NKN, t. 102, k. 209. Sprawozdanie z konferencji Komitetów Narodowych z okupacji austriackiej.

[40] Tamże. Stanowisko to rozwinął w Kielcach Juliusz Poniatowski, mówiąc: „Rada Narodowa nie może jednak być sklejona na tle reprezentacji organizacji i stronnictw niepodległościowych. Zorganizowanie społeczeństwa musi postępować na podstawie skupienia w niej ludzi bezpartyjnych i różnych partii. Zjazd RN powstał przez przedstawicieli powiatów, miast i stronnictw. Rada musi się jednak zdecydować i inspirować powstanie wielkiego porozumienia z innymi ugrupowaniami narodowymi. Jeżeli wreszcie porozumienie to wobec władzy nabierze siły, należy ujawnić się. Są przesłanki pozwalające na stwierdzenie, że możliwość takiej legalizacji istnieje. Wytyczną dla polityki polskiej powinna być deklaracja stronnictw wobec społeczeństwa, że mamy prawo traktować z mocarstwami centralnymi, że mamy prawo sięgnąć po władzę". BWSP w Kielcach, Papiery Władysława Kosterskiego-Spalskiego t. 2, s. 6. Referat polityczny Juliusza Poniatowskiego, Protokół Zjazdu Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej odbytego 30 XI 191S.

[41] BWSP w Kielcach, Papiery Władysława Kosterskiego-Spalskiego, t. 4, s. 51. Porządek dzienny Zjazdu Wydziału Ziemi Kieleckiej dnia 30 XI 1915.

[42] Tamże, k. 102. Okólnik nr 1. Ściśle poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do Rad Powiatowych, Gminnych, Komitetów Narodowych, Delegatów i Mężów Zaufania, Kielce [I 1916]; Struktury Rady Okręgowej stanowiły X Okręg CKN – Kielecki, który obejmował 7 powiatów: kielecki, jędrzejowski, miechowski, pińczowski, stopnicki, włoszczowski, olkuski z dawnej guberni kieleckiej.

[43] Okólnik nr 2, Ściśle poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do rad powiatowych, gminnych, komitetów narodowych, delegatów i mężów zaufania, Kielce 25 II 1916 Archiwum Akt

II Zjeździe CKN, przedstawiciel Kieleckiego, zdając sprawę z prac niepodległościowych w swym okręgu zaznaczył, że napotykają one ogromne przeszkody ze strony duchowieństwa miejscowego, kierowanego przez biskupa, który występuje wręcz wrogo przeciwko wszelkim przejawom życia narodowego. Dochodzi do tego, że jeden z księży nawoływał z ambony, by ludzie nie czytali obecnie żadnych książek i gazet"[44]. Rzeczywiście stosunek duchowieństwa do prac cekaenowskich był w tym okręgu w porównaniu z resztą Królestwa szczególnie wrogi. Może właśnie dlatego współpraca PPS z NZR układała się tutaj bardzo dobrze. Wraz z rozbudową organizacji cekaenowskich, wspólnie z POW stworzono sprawnie funkcjonującą pocztę, która obsługiwała wszystkie organizacje lewicy niepodległościowej.

W pierwszej połowie 1916 r. powstała na terenie byłej guberni kieleckiej wieloszczeblowa struktura organizacyjna. Na czele jej stała Narodowa Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej. Składała się ona z delegatów Powiatowych Rad Narodowych i Kieleckiego Komitetu Narodowego. Bieżącymi pracami kierowało Prezydium do końca 1915 r. dwuosobowe (przewodniczący i sekretarz), następnie w początkach 1916 r. uzupełnione o przewodniczących sekcji (organizacyjnej, skarbowej, prasowej), w połowie zaś tego roku o przedstawicieli rad powiatowych. Przewodniczącym Rady Okręgowej był początkowo Józef Filipkowski (26 X 1915 – 26 XI 1916), a następnie Franciszek Loeffler (26 XI 1916 – 23 III 1917). Po Loefflerze nie wybrano już nowego przewodniczącego. Sekretarzem Rady Okręgowej był Franciszek Loeffler (26 X 1915 – 26 XI 1916), następnie po jego wyborze na przewodniczącego Stefan Pachelski (26 XI 1916 – 17 VI 1917). Przewodniczącym sekcji organizacyjnej był najpierw Juliusz Ulrych (30 XI 1915 – 28 V 1916) potem Stefan Kirtiklis, ps. Sewer Modyński (28 V 1916 – 26 XI 1916), następnie Tadeusz Herfurt, ps. Tadeusz Janicki (26 XI 1916 – 17 VI 1917). Skarbnikiem RO, a zarazem przewodniczącym jej sekcji skarbowej, pozostawał cały czas Stefan Artwiński. Sekcją prasową RO, niezależnie od innych pełnionych w niej funkcji, kierował Franciszek Loeffler. Poza nimi czołowy aktyw Narodowej Rady Okręgowej stanowili: w Kielcach – Stefania Działakówna, Wanda Filipkowska, Stanisław Frycz, Kazimiera Grunertówna, Aleksander Kossuth (z Kielc), Władysław Kosterski, ps. Spalski, Tomasz Kostuch, Julia Kozłowska, Lucyna Kozłowska, Zofia Kozłowska, Leon Kozłowski, Jadwiga Loeffler, Edmund Massalski, Stefania Olędzka, Mikołaj Pajdowski, Wacław Pilecki, Władysław Piotrowski, Karol Rutkiewicz, Stanisław Skomorowski, Stanisław Sobierajski, Marek Suliga, Karol Wodzinowski; w powiecie jędrzejowskim – Zygmunt Bańkiewicz (ze Świątnik), Wincenty Nawrót (z Jędrzejowa), Andrzej Waleron (z Jędrzejowa); w pow. kieleckim – Michał Dzierżak (z Białogonu,), Włodzimierz Sienkiewicz (z Ćmińska), Tadeusz Szeller (z Bilczy);

Nowych (AAN), Archiwum Polskiej Partii Socjalistycznej (Arch. PPS), t. 305/III/43, pt. la, k. 25.

[44] APKr NKN, t. 104, k. 20. Protokół z II posiedzenia CKN z 2 i 3 lutego 1916 r.

w pow. miechowskim – Antoni Czerwiński (z Piotrkowic Wielkich), Józef Domagała (z Wysocic), Tadeusz Majewski (z Proszowic), Włodzimierz Mandro (ze Słomnik), Filippina i Zygmunt Nowiccy (ze Słomnik), Jadwiga Słowikowska (z Proszowic); w pow. pińczowskim – Zofia i Jan Bukowscy (z Michałowic), Józef Podmagórski; w pow. stopnickim – Jan Danilecki (z Janowic), Włodzimierz Dabrowski (ze Zrecza), Antoni Łuszczewski (z Sokołowa), Edmund Padechowicz (z Koszyc), Józef Padniejowski (ze Skowronna), Wincenty Rydzy (z Buska), w pow. włoszczowskim – Jan Baran (ze Szczekocin), Jerzy Kłoczowski (z Nieznamierowic), Antoni Młodzianowski (z Sułkowa); w pow. olkuskim – Aleksander Machnicki (z Olkusza), Antoni Minkiewicz (z Olkusza), Józef Ostachowski (z Sułoszowej), Kamila Rajdecka-Olczyk (z Olkusza), Zońa Spychalska (z Zagórowej), Jan Tabor (z Bolesławia), Aleksander Waligurski (z Olkusza), Stanisław Waśniewski (z Bolesławia).

Rada prowadziła działalność w trzech sekcjach: organizacyjnej skarbowej i prasowej[45]. Do prowadzenia prac organizacyjnych cały czas przykładano wielką wagę. Świadczy o tym treść okólników wysyłanych do organizacji lokalnych. Starano się organizować często zjazdy Rady Okręgowej[46]. Co sześć tygodni organizowano zjazdy przedstawicieli organizacji cekaenowskich z całego okręgu. Do lipca 1916 r. zorganizowano 7 zjazdów prowincjonalnych w Kielcach, do końca istnienia zaś RO do lipca 1917 r. trzynaście[47]. Radzie Okręgowej podlegał Kielecki Komitet Narodowy oraz pięć rad powiatowych w: Kielcach, Pińczowie, Jędrzejowie, Słomnikach (dla pow. miechowskiego), Olkuszu. W powiecie stopnickim działała Komisja Organizująca w Busku, natomiast w powiecie włoszczowskim zawiązały się dwie rady powiatowe:

---

[45] APKr NKN, t. 104, k. 65. Sprawozdanie z robót organizacyjnych na terenie Ziemi Kieleckiej, 30 VI 1916; Od 15 czerwca 1916 na podstawie umowy z Komendą VI Okręgu POW sekcja prasowa Rady Okręgowej obsługiwała także potrzeby Polskiej Organizacji Wojskowej – Rozkaz Kom. Okr. VI do ob. Habdanka, szefa sekcji prasowej, Centralne Archiwum Wojskowe, Polska Organizacja Wojskowa, t. 397, k. 34.

[46] W okólniku nr 4 pisano: „Wszyscy to rozumiemy, że przeżywamy obecnie doniosłe chwile tworzenia się nowych form życia narodowego, wszyscy pragniemy mieć w tym, co się dzieje najżywszy udział, abyśmy jednak mogli odpowiednio oddziaływać na społeczeństwo i dobrze sprawie narodowej służyć, musimy być ze sobą w kontakcie organizacyjnym, musimy sobie wzajemnie różnych informacji udzielać i w różnych sprawach wzajemnie doradzać. Zjazdy Rady Okręgowej z tego punktu widzenia rozpatrywane mają duże znaczenie, pozwalają one bowiem orientować się w postępach ruchu niepodległościowego na terenie całej Ziemi Kieleckiej, pozwalają ujednostajnić akcję w zakresie prac organizacyjnych, ułatwiają porozumienie się w kwestiach spornych itd.; z tych względów jest konieczne, aby na rzeczone zjazdy przybywali bezwzględnie wszyscy delegaci Rad Powiatowych, Komitetów Narodowych i Mężowie Zaufania". Okólnik nr 4. Poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do Rad powiatowych, Komitetów narodowych miejskich, rad gminnych oraz Mężów zaufania, AAN Rady Narodowe (RN), sygn. 54, k. 6.

[47] I Konferencja polityczna Ziemi Kieleckiej (26 X 1915), II Zjazd RO (30 XI 1915), III Zjazd RO (23 I 1916), IV Zjazd RO (27 II .1916), V Zjazd RO (2 IV 1916), VI Zjazd RO (28 V 1916), VII Zjazd RO (16 VII 1916), VIII Zjazd RO (17 IX 1916), IX Zjazd RO (X 1916), X Zjazd RO (26 XI 1916), XI Zjazd RO (1 I II 1917), XII Zjazd RO (1 IV 1 917), XIII Zjazd RO (17 VI 1917).

we Włoszczowej i Szczekocinach. Najlepiej zorganizowanym powiatem, stanowiącym ewenement w skali całego Królestwa, był powiat jędrzejowski, w którego wszystkich 14 gminach działały rady narodowe gminne. Z kolei rady gminne w powiecie miechowskim liczyły więcej członków (od 50 do 70).

Jak pisał sekretarz Rady – Franciszek Loeffler, w czerwcu 1916 r., w sprawozdaniu do Centralnego Komitetu Narodowego:

Orientacja niepodległościowa zatacza coraz szersze kręgi i zjednywa coraz to nowe koła. We wszystkich zakątkach Ziemi Kieleckiej obóz niepodległościowy na swoich przedstawicieli i mężów zaufania. Mieszczaństwo prawie wszędzie przybiera postawę zdecydowanie niepodległościową. Lud wiejski – wszędzie tam gdzie dociera praca narodowa, zachowuje się sympatycznie. Kler wszędzie usposobiony jest wrogo. Ziemiaństwo – bierne, nieufne i wyczekujące. Inteligencja miejska przeważnie bierna i nieufna. Młodzież bardzo interesuje się ruchem niepodległościowym, do którego instynktownie lgnie. Robotnicy – przygnębieni brakiem pracy i ciężkimi warunkami życia od pracy narodowej stronią. Masa chłopska pozbywa się dawnego bezwładu, dziś staje się ciałem naelektryzowanym, naładowanym energią, zdolnym do żywiołowych wybuchów. Chłopi interesują się POW i chętnie do niej wstępują. W ogóle robota w Kieleckiem postępuje i przedstawia się sympatycznie. Jest nadzieja, że na terenie miasta robota się również poruszy. Przybyły w tutejszej organizacji – nowe siły, które wnoszą dużo ruchu. Cała organizacja stoi bezwzględnie na gruncie Centralnego Komitetu Narodowego, którego uważa za reprezentację idei niepodległościowej Królestwa[48].

Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej dysponowała własnym pismem legalnym. Był to powstały w październiku 1915 r. tygodnik „Ziemia Kielecka". Istotną rolę w jego powstaniu odegrał ówczesny Sekretarz Generalny NKN – Michał Sokolnicki. Pismo szczególnie interesowało się tematyką legionową, ale prowadziło również bardzo bogaty serwis lokalny. Pierwsze pięć numerów do grudnia 1915 r. redagował Edmund Massalski. Ze względu na jego sympatie polityczne dla NKN odsunięto go od redagowania. Pismo przejął Franciszek Loeffler i we współpracy ze Stanisławem Skomorowskim i Wandą Filipkowską doprowadził do jego likwidacji w marcu 1917 r.[49] Zakończenie działalności tego pisma należy rozpatrywać w kontekście kryzysu, jaki nastąpił w Radzie Okręgowej po wycofaniu się NZR i PPS. Z „Ziemią Kielecką" współpracował także przez jakiś czas jako jego kierownik literacki Tadeusz Kupczyński[50]. Również najstarszy dziennik Kielc „Gazeta Kielecka", znajdował się w 1916 r.

---

[48] AAN RN, sygn. 54, k. 65-66. Sprawozdanie Sekretarza Rady Okręgowej Kieleckiej.

[49] Początkowo zamierzano wydawać pismo pod patronatem NKN, zwrócono się nawet o dotację do krakowskiego komitetu, jak również DW NKN. Sprawa upadła najpierw z powodu braku zainteresowania ze strony Władysława Sikorskiego, potem stała się nieaktualną w świetle narastających rozbieżności między NKN a CKN. – APK. Zbiór E. Massalskiego, sygn. 291, nlb., sygn. 255, nlb. W rezultacie finanse wydawnictwa oparto na udziałach (minimum 10 rubli) rozprowadzanych wśród aktywistów i sympatyków Rady Okręgowej, a także na jego sprzedaży organizowanej przez jej struktury – *Sprawozdanie z I Konfereneji politycznej Ziemi Kieleckiej...*, BWSP w Kielcach, Papiery Władysława Kosterskiego-Spalskiego, t. 1, s. 6.

[50] APKr NKN, t. 11, k. 31. Raport Sekretarza Generalnego do Prezesa NKN, (X 1915). Do grona stałych współpracowników „Ziemi Kieleckiej" można zaliczyć Wandę Filipkowską, Zofię Gą-

pod wpływem Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej[51]. Rada Okręgowa wydawała regularnie okólniki, od stycznia 1916 do lipca 1917 wydano ich w sumie czternaście. W sytuacjach nadzwyczajnych wydawano także komunikaty i druki ulotne. Kolportażem wydawnictw zarówno centralnych, jak i miejscowych zajmowała się Poczta POW.

Dużo wysiłku wkładano w organizację i udział w obchodach rocznic narodowych. Nacisk kładziono na obchody rocznicy powstania styczniowego, Konstytucji 3 maja, wkroczenia strzelców do Królestwa, powstania listopadowego. Szczególnie imponująco wypadły dzięki staraniom Rady Okręgowej obchody 3 maja 1916 r. w Kielcach. Według informacji NKN, „z obchodów prowincjonalnych oprócz łódzkiego i lubelskiego najokazalszy"[52]. Podczas tego święta doszło do starcia między miejscowymi endekami z Komitetu Obywatelskiego, popieranymi przez biskupa kieleckiego Łosińskiego. Jednakże, mimo iż przeciwnicy Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej chcieli ograniczyć obchody wyłącznie do nabożeństwa w katedrze i kwesty ulicznej na szkolnictwo polskie, zorganizowany przez nią pochód był jednym z największych w okresie I wojny światowej. Wraz z Polakami wzięli udział również Żydzi, mimo iż „z kazalnicy biskupiej padło zrównanie: Żydzi, socjaliści, niepodległościowcy"[53]. Jak pisała „Gazeta Polska", był to jeden z nielicznych w skali Królestwa przypadków, gdy próbowano odmówić Żydom prawa uczestnictwa w obchodach[54]. W sumie na terenie okręgu ogniwa cekaenowskie organizowały bądź uczestniczyły w organizacji obchodów 3 maja poza Kielcami w: Busku, Jędrzejowie, Kazimierzy Wielkiej, Miechowie, Olkuszu, Pińczowie, Słomnikach, Suchedniowie, Szczekocinach, Włoszczowej.

Program polityczny Okręgowej Rady Narodowej Ziemi Kieleckiej był odbiciem założeń CKN. Podstawowym więc celem była budowa niepodległego państwa polskiego. Osiągnąć to w dużej mierze miano w ramach sformułowanej przez Józefa Piłsudskiego koncepcji licytacji sprawy polskiej wzwyż. U podstaw jego rozumowania tkwiło przekonanie, że dzięki rosnącej, w miarę przedłużającej się wojny, dla państw centralnych atrakcyjności zasobów ludzkich i materialnych Królestwa Polskiego można będzie doprowadzić do uzyskania od nich konkretnych postanowień w sprawie polskiej, co nada jej charakter międzynarodowy. „Nowym okupantom należało

---

siorowską-Zawiszę, Marię Hełczyńską, Edmunda Massalskiego, Lucynę Kozłowską, Zofię Kwaśniewską, Halinę Pytlewską, Marię Schenzlównę, Juliusza Ulrycha.

[51] „Gazetę Kielecką" do 1916 r. redagował Władysław Piotrowski, następnie od 1917 roku Stanisław Frycz, jeden z czołowych działaczy NZR w Kielcach. M. Adamczyk, *Cztery epoki prasy Kielecczyzny*, Kielce 1994, s. 34.

[52] APKr NKN, t. I06, k. 338. Obchody 3-go Maja w Królestwie.

[53] *Jak zgrzyt żelaza na szkle*, „Gazeta Polska" z 20 V 1916 r.

[54] Tamże. W artykule „redakcja rzuca pod adresem biskupa kieleckiego pytanie, czy za Żyda i socjalistę uważa także arcybiskupa Kakowskiego, księcia Lubomirskiego, księcia Radziwiłła, Libickiego, Łempickiego, którzy brali udział w manifestacjach warszawskich. W Warszawie obok duchowieństwa katolickiego szły kahały, obok konserwatystów – socjaliści, przypominając najwznioślejsze chwile narodowej potęgi, powagi i tolerancji, tylko w Kielcach i Sosnowcu rzucono całemu narodowi wyzwanie, które zabrzmiało jak »zgrzyt żelaza po szkle«, jak echo Targowicy".

się jednak wcześniej przeciwstawić, zmusić ich do odpowiednio wysokiej ceny, która mogła być przecież – w miarę upływu czasu, wraz z rosnącym wyczerpaniem walczących stron – podnoszona"[55]. Piłsudski uważał więc, że można iść z państwami centralnymi przeciw Rosji, ale pod warunkiem uzyskania znaczących koncesji. W okresie, o którym mówimy, sprowadzały się one głównie do wyrażenia zgody przez Niemcy i Austro-Węgry na utworzenie własnego rządu i armii, czyli w praktyce na budowę zrębów własnej państwowości.

Stąd brało się również przekonanie działaczy CKN o niezbędności etapowego programu niepodległości. Przewidywano, że w pierwszym etapie dokona się odbudowy państwowości polskiej, ograniczonej terytorialnie tylko do ziem Królestwa Polskiego. Państwo to więc powinno być sfederowane z Litwą, aby móc się skutecznie przeciwstawić ekspansji rosyjskiej. Ten pierwszy krok dokonać się miał dzięki współdziałaniu z państwami centralnymi. Współdziałaniu, dodajmy, możliwemu dzięki wspólnocie interesów Niemiec i Austro-Węgier oraz Polaków w toczącej się wojnie. Stąd brała się konieczność wypracowania zasad współpracy z państwami centralnymi. Pertraktacje w tych sprawach winna prowadzić przyszła reprezentacja polityczna Królestwa Polskiego. Pozwoliłoby to na uzyskanie maksymalnie dobrej pozycji przetargowej. Toteż bez przerwy w działalności CKN kładziono nacisk na konsolidację stronnictw politycznych zaboru rosyjskiego. Płaszczyzną porozumienia między stronnictwami, zdaniem CKN, było uznanie priorytetu odbudowy państwa we wszelkich działaniach politycznych i społecznych. Stąd też warszawski komitet nie eksponował w swych oficjalnych enuncjacjach wątków społecznych tak istotnych w programach tworzących go stronnictw.

Ważnym elementem programu CKN było praktyczne odrzucenie rozwiązania austro-polskiego sprawy polskiej. Wyrażało się to głównie w zmianie stosunku do NKN. Krakowski komitet był w tym okresie traktowany przez działaczy lewicy niepodległościowej jako reprezentacja polityczna Galicji. Odmawiano mu tym samym prawa do prowadzenia działalności na terenie Królestwa. Nie wykluczało to rzecz jasna w przyszłości porozumienia między reprezentacją Królestwa a NKN[56]. Porozumienie to uważano za wręcz konieczną przesłankę zjednoczenia obu zaborów w następnym etapie budowy państwa polskiego. Warunkiem współpracy miało być jednak wycofanie Departamentu Wojskowego NKN z Królestwa, którego działalność, zdaniem kierownictwa CKN, utrudniała w sposób zasadniczy skonsolidowanie polityczne Królestwa[57]. Stąd też brało się zaostrzenie sporu ze zwolennikami austro-polskiego rozwiązania.

W enuncjacjach programowych CKN, podobnie zresztą jak Departamentu Wojskowego NKN, szczególnie dużo miejsca poświęcano kwestii budowy armii – która miała się stać podstawą i faktyczną rękojmią odbudowanej państwowości. W odróż-

[55] Wł. Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995, s. 147.
[56] W. Jodko-Narkiewicz, *Galicja i Królestwo*, „Sprawa Polska", nr 17, 18 VI 1916, s. 2.
[57] Por. np. J. P. S., *Marnowanie atutów*, „Sprawa Polska", nr 15, 22 V 1916, s. 3.

nieniu jednak od zwolenników Sikorskiego działacze cekaenowscy akcentowali, iż najpierw winny być powołane instytucje państwa polskiego w Królestwie, a dopiero potem można będzie myśleć o zorganizowaniu wojska. Według warszawskiego komitetu kadrami tej przyszłej armii polskiej miały być zarówno Legiony, jak i POW. To także różniło działaczy cekaenowskich od ich konkurentów.

Niewątpliwe jest, że politycy CKN byli przekonanymi zwolennikami walki o pełną trójzaborową niepodległość. Z przyczyn taktycznych wszakże opowiadali się w tym czasie za tworzeniem niesuwerennego państwa buforowego, czekając na nowe możliwości.

Początkowo, podobnie jak Wydział Narodowy Lubelski, Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej skupiała całość ówczesnej orientacji antyrosyjskiej. W miarę pogłębiającego się konfliktu pomiędzy CKN a LPP[58] opuścili ją działacze pokroju E. Massalskiego, sympatyzujący w tym okresie z koncepcjami austro-polskimi. Istotnym elementem konfliktu była niechęć LPP do idei reprezentacji politycznej Królestwa, powodowana jej obawą, iż konsolidacja nastąpi na bazie antyenkaenowskiej. „Ziemia Kielecka" tak charakteryzowała postawę Ligi wobec kwestii reprezentacji Królestwa.

Jest dziś publiczną tajemnicą, że najwięcej trudności powstaniu reprezentacji Królestwa stawia Liga Państwowości Polskiej, będąca, co również jest publiczną tajemnicą, zależnym od NKN i posłusznym w jego ręku narzędziem. Myśl, że oficjalna reprezentacja Galicji, która z takim trudem doszła do własnej konsolidacji, będzie się starała rozbić z jeszcze większym trudem „klejoną" konsolidację Królestwa, jest tak potworną, że nikt w Polsce nie dałby jej wiary, gdyby nie istniały tego aż nadto wystarczające dowody. (...). „Dziennik Narodowy" (piotrkowski) sam niedwuznacznie daje do poznania, że Liga Państwowości zachowuje się wobec konsolidacji wrogo. Powiada on mianowicie, że w chwili, kiedy Liga występowała do rokowań w tej sprawie, była owa konsolidacja przez lewicę i prawicę postanowiona. Zaskoczona Liga musiała dać swój akces, lecz obecnie, jak stwierdza dalsze rozumowanie artykułu, tego żałuje[59].

Początkowo nieźle układająca się współpraca z oficerami werbunkowymi DW NKN została przerwana poprzez zmianę polityki obozu wobec Departamentu. Zmia-

---

[58] APKr NKN, t. 104, k. 123-124. W sprawozdaniu Sekretarza Generalnego CKN tak charakteryzowano tę kwestię: „Na stosunki między LPP a CKN wpłynęła silnie sprawa Dep. Wojsk – CKN wystąpił mianowicie do NKN z listem, w którym zakomunikował temu ostatniemu o zapadłych na zjeździe [V Zjeździe CKN – J.Z.P.] uchwałach i domagał się zupełnej likwidacji roboty politycznej Dep. w Królestwie. Wydany został również okólnik do organizacji na prowincji, aby zażądały od ludzi pracujących w D.W a będącymi pod ich wpływami, ustąpienia z D.W na skutek opuszczenia tej organizacji przez wszystkie żywioły niepodległościowe". – Sprawozdanie Sekretarza Generalnego CKN na VI Zjazd CKN, 13 VIII 1916 r.

[59] I dalej w następnym fragmencie tego artykułu „wspominaliśmy już, że niektóre z metod politycznych stosowanych w Królestwie przez NKN uważamy za niedopuszczalne. Fakt, że tych metod musiałby się z chwilą powstania Naczelnej Rady Narodowej bezpowrotnie się wyrzec, jest drugim zasadniczym powodem, dla którego opiera się on dziś jej powstaniu i stara się przewlec panujące dziś w Królestwie bezkrólewie. Do metod tych należy przede wszystkim cała polityczna strona działalności Departamentu Wojskowego". – *Naczelny Komitet Narodowy a Królestwo*, „Ziemia Kielecka", z 24 VII 1916 r.

na ta jest szczególnie widoczna od początku 1916 r. W lipcu 1916 r. władze okręgu kieleckiego zdecydowanie poparły akcję zmierzającą do rozbicia DW NKN poprzez dymisje złożone przez zwolenników Józefa Piłsudskiego. Uchwała Zjazdu Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej stwierdzała:

Z uznaniem wita RO ustąpienie z zajmowanych stanowisk szeregu ideowych oficerów werbunkowych i cywilnych współpracowników DW. Przeciwdziałanie temu krokowi ze strony pewnych współpracowników DW, a zwłaszcza jego szefa, podpułkownika Sikorskiego, uważa RO za prowadzone pod auspicjami rozbiorowego rządu austriackiego rozbijanie jedności sił narodowych. Ludzi tego rodzaju będzie RO w zakresie swych wpływów bezwzględnie zwalczać i bojkotować[60].

Stanowisko to łączono ze zdecydowanym poparciem Polskiej Organizacji Wojskowej[61]. W sierpniu 1916 r. wydano specjalną odezwę do mieszkańców Kieleckiego, w której atakowano działalność DW NKN i wzywano do bojkotu tej instytucji[62].

Przez cały wrzesień 1916 r. prowadzono szeroką kampanię przeciw polityce Departamentu Wojskowego NKN oraz poparcia dla działań Józefa Piłsudskiego. Jej punktem kulminacyjnym był zwołany w połowie września w teatrze miejskim wielki wiec w sprawie armii polskiej. W trakcie kampanii szczególną uwagę przykładano zorganizowaniu akcji petycyjnej[63]. W jej wyniku: jak stwierdzano w Sprawozdaniu Wydziału Organizacyjnego CKN „W ciągu trzech dni objechano cały okręg i zebrano ponad 8000 podpisów. Z Kielc, Miechowa, Słomnik, Olkusza wysłano delegacje do Krakowa i Zakopanego"[64]. Propagandowy charakter miały żądania chłopów niektórych wsi na

---

[60] AAN RN, sygn. 54, k. 4. Uchwały powzięte na zjeździe Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej w lipcu 1916 r., Kielce 16 VII 1916.

[61] W tej samej uchwale stwierdzano: „Zważywszy, że do utworzenia i istnienia Niepodległej Polski konieczną jest silna Armia Polska popierana przez cały Naród Polski, zważywszy zaś, że zaczątkiem tej armii już dziś oprócz bohaterskich Legionów Polskich jest żywotna i sprężysta POW. Rada O. Z. K. na posiedzeniu ogólnym w dniu 16 VII br. wzywa wszystkie Stronnictwa Niepodległościowe i organizacje RO do moralnego i materialnego poparcia tej organizacji, oraz wszystkich zdolnych do noszenia broni obywateli do wstępowania w szeregi POW". Tamże.

[62] Arch. PPS, t. 305/III/44 pt. 12a k. 4. Narodowa Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do mieszkańców Ziemi Kieleckiej, Kielce VIII 1916.

[63] Polecono Radom Powiatowym „a) zwołać natychmiast zjazd swoich członków w celu uchwalenia i podpisania adresów dla komendanta Piłsudskiego, b) zwołać, każda w swoim powiecie, Rady Gminne i Komitety Narodowe miejskie w tymże samym celu, a więc uchwalenia i podpisania adresów dla Komendanta Józefa Piłsudskiego, c) wezwać mężów zaufania do jak najenergiczniejszego zbierania podpisów na dołączonych arkuszach, d) adresy i arkusze z podpisami zwrócić do Kielc przez umyślnych kurierów najpóźniej do 27 bm. Komunikujemy przy tym, że w dniu 1 października b.r. odbędzie się w Zakopanem zjazd ku uczczeniu osoby Komendanta Józefa Piłsudskiego i wzywamy wymienione w nagłówku organizacje do jak najliczniejszego obesłania tego zjazdu..." Okólnik nr 6. Ściśle poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do Rad Powiatowych i Gminnych, Komitetów Narodowych miejskich, oraz Mężów zaufania, Kielce 22 IX 1916. Tamże, Rady Narodowe, t. 54/l, k. 8.

[64] CKN Wydział Organizacyjny, sprawozdanie za sierpień, wrzesień, październik 1916, tamże, CKN, t. 4, k. 14.

terenie powiatu olkuskiego, którzy domagali się od władz austriackich zwolnienia synów z Legionów[65].

Rada Narodowa Ziemi Kieleckiej wypowiadała się też w sprawach bardziej generalnych. W październiku 1916 r. zwróciła się do organizacji niepodległościowych Królestwa Polskiego z odezwą, w której precyzowano program polityczny lewicy niepodległościowej na jesieni 1916 roku. Stwierdzano w niej:

Jedynym i wyłącznym celem, do którego od początku wojny zmierzają stanowczo i wytrwale wszystkie organizacje niepodległościowe, jest odzyskanie Niepodległego Państwa Polskiego, opartego o własny Rząd demokratyczny i własną Armię, zorganizowaną na zasadach powszechnego uzbrojenia ludu[66].

Podkreślano także, że:

...najważniejszym i koniecznym etapem na drodze do odzyskania nieprzedawnionych nigdy naszych praw narodowych jest wytworzenie takiej reprezentacji politycznej, z którą jako rzeczywistym wyrazem siły i woli narodowej, musiałyby się liczyć mocarstwa Centralne[67].

W odezwie tej pojawiły się jednak akcenty nowe w publicystyce obozu. Stwierdzano bowiem, że skoro prawica nie chce uczestniczyć w konsolidacji politycznej społe-

---

[65] Arch. J. i Z. Moraczewskich, t. 71 /I-8, s. 71. Chłopi wobec dymisji Piłsudskiego.

[66] Arch. PPS t. 30Ś/III/43 pt. la, k. 42. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do niepodległościowych organizacji, grup, zrzeszeń Królestwa Polskiego, Kielce X 1916; Że hasło pełnej niepodległości Polski pozostawało rzeczywistym celem obozu lewicy niepodległościowej, świadczy fragment innego tekstu, w którym pisano „Dla spokoju Europy, koniecznym wydaje się, odbudowanie Polski niepodległej żadnym wpływom obcym, a więc zarówno niemieckim jak rosyjskim, co z naszego punktu widzenia pozwala mieć nadzieję na jak najpomyślniejsze rozwiązanie sprawy naszej. Na powstanie Polski, zależnej od wpływów niemieckich, nie zgodzi się nigdy koalicja, na powstanie zaś Polski zależnej od Rosji nie mogą się zgodzić Niemcy. Polska więc powojenna musi być niepodległa, czyli niezależna od wpływów obcych. Bez względu na to, kto ostatecznie zwycięży, Polska niepodległa powstanie, jako niezbędny warunek utrzymania pokoju europejskiego, powstanie jednak z woli całej Europy". Okólnik nr 5. Poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do Rad powiatowych i gminnych, Komitetów narodowych miejskich i wiejskich oraz mężów zaufania, Kielce IX 1916, tamże, Rady Narodowe, t. 54/l, k. 7.

[67] Arch. PPS t. 305/III/43 pt. la, k. 42. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do niepodległościowych organizacji, grup, zrzeszeń Królestwa Polskiego, Kielce X 1916. To oparcie się o Niemcy i Austro-Węgry miało przede wszystkim charakter zimnej kalkulacji politycznej. W innym tekście wprost stwierdzano: „Z dotychczasowego przebiegu wojny widać, że ani zwycięskie i potężne Niemcy, ani takaż Austria, nie są zainteresowane w powstaniu poważnej i samodzielnej polskiej siły zbrojnej, i tym bardziej – w powstaniu wolnej i naprawdę niezależnej od nikogo Polski. Tak Niemcy, jak i Austria, tylko w tym wypadku pogodzą się z faktem zaistnienia polskiej siły zbrojnej, kiedy ta siła stanie się koniecznym warunkiem powodzenia dalszych ich kombinacji politycznych i strategicznych. (...) Mocarstwa Centralne to nasz sojusznik na czas wojny. Wspólność interesów każe nam szukać w mocarstwach tych oparcia, nie znaczy to jednak wcale, abyśmy mieli w zupełności i bez zastrzeżeń uzależniać całą przyszłość narodową od woli tych mocarstw. Losy przyszłości naszej – w naszych powinny spoczywać rękach i przede wszystkim na naszej winny się opierać sile" Rady Narodowe, sygn. 54, k. 7. Okólnik nr 5. Poufny. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do Rad powiatowych i gminnych, Komitetów narodowych miejskich i wiejskich oraz mężów zaufania, Kielce IX 1916.

czeństwa polskiego, obowiązek reprezentowania jego interesów mają prawo i obowiązek podjąć te siły polityczne, „które zdążają do odbudowania Niepodległego Państwa Polskiego na gruzach rosyjskiego u nas panowania"[68]. Zarazem podkreślano, że koniecznym warunkiem współpracy z państwami centralnymi jest zwołanie Sejmu do Warszawy, który wyłonić miał Rząd Narodowy. Charakterystyczne było przesunięcie akcentów w sprawie armii. Już nie Legiony miały być kadrami dla niej, lecz POW. Rzecz jasna na jej czele miał stanąć Józef Piłsudski, „któremu bezgranicznie ufamy i któremu tylko jednemu szafowanie krwią naszą gotowi jesteśmy powierzyć"[69].

Zdecydowanie poparto politykę warszawskiego komitetu po ogłoszeniu aktu 5 listopada. Jednocześnie podkreślano, że przywódcą Polaków w walce o niepodległość może być wyłącznie Józef Piłsudski[70]. Zgodnie z wytycznymi CKN postanowiono całą organizację regionalną wobec władz okupacyjnych ujawnić (ostatecznie zadecydowano o tym 26 XI 1916 r.) Poparto powstanie Tymczasowej Rady Stanu, zwołując na dzień 11 lutego w Kielcach wielki zjazd delegatów organizacji terenowych w kinie „Apollo"[71]. Rada Okręgowa odegrała też istotną rolę w wyborach do Rady Miejskiej w Kielcach – jej ugrupowania polityczne wystawiły wspólną listę wyborczą we wszystkich kuriach w ramach Narodowego Komitetu Wyborczego Demokratycznego. NKWD tworzyła czołówka kieleckich działaczy Rady Okręgowej[72]. W sumie lista Narodowego Komitetu Wyborczego Demokratycznego zdobyła osiem mandatów w czterdziestoosobowej Radzie Miejskiej[73]. Było to dużo zważywszy na niedemokratyczny charakter ordynacji wyborczej.

---

[68] Arch. PPS t. 305/III/43 pt. 1 a, k. 42. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej do niepodległościowych organizacji, grup, zrzeszeń Królestwa Polskiego, Kielce X 1916.

[69] Tamże.

[70] Arch. J. i Z. Moraczewskich, t. 71 /I-8, s. 45. W listopadzie 1916 r. prowadzono dalej w trakcie organizowanych wtedy wieców akcję zbierania podpisów pod adresami z wyrazami poparcia dla Józefa Piłsudskiego. Przykładem takiego tekstu jest rezolucja uchwalona przez wiec zorganizowany przez Komisję organizującą radę powiatową w Busku, w której czytamy: „Busko 19 XI 1916, Brygadier Józef Piłsudski, Kraków, NKN, ul. Gołębia. Zjazd powiatu stopnickiego Ziemi Kieleckiej w liczbie 1500 uczestników uchwalił w Busku, dnia 12 listopada 1916 r., wysłanie wyrazów czci i uznania wodzowi Polski w wojnie obecnej, Józefowi Piłsudskiego oraz wyrażenie wiary, iż na czele Armii Polskiej stanie tylko Józef Piłsudski, niezłomny bojownik o wolność i niepodległość".

[71] Rady Narodowe, sygn. 54, k. 13. Okólnik poufny. Prezydium Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej do Rad Powiatowych, gminnych, Komitetów Narodowych miejskich i wiejskich oraz Mężów zaufania, Kielce I 1917.

[72] R. Kozłowski, M. Łukaniewicz, E. Tyszko, J. Utliński, M. Wrzesiński, M. Witecki, J. Trąckiewicz, J. Sztechman, F. Kwiatkowski, S. Chodnikiewicz, A. Sobota, S. Artwiński, W. Garbiec, J. Srydłowski, W. Morawski, A. Wołoda, A. Suliga, K. Gałczyński, A. Paliński, S. Pachelski, B. Sztechman, T. Żakowski, W. Morawiecki, S. Ryl, P. Kopczyński, K. Rutkiewicz, A. Nowicki, S. Grunert, A. Bolesławski, J. Cudzicki, M. Jagniątkowski, A. Kobasko, M. Jaskłowski, B. Górnisiewicz, W. Jamróz, W. Kalinowski.

[73] W Kielcach endecja (Centralny Komitet Wyborczy) uzyskała 26. mandatów – z czego 23 w kuriach I-IV, a 3 mandaty w kurii powszechnej, ugrupowania CKN-u (Komitet Wyborczy Demo-

Po lutowym zjeździe CKN nastąpił w Radzie Okręgowej Ziemi Kieleckiej pewien kryzys, spowodowany ustąpieniem jej czołowych działaczy, jak Franciszek Loeffler, Karol Wodzinowski czy Stanisław Skomorowski, związanych z PPS i nurtem narodowo-niepodległościowym. Jednym ze skutków kryzysu stało się zaniechanie wydawania „Ziemi Kieleckiej". Organizacja jednak go przetrwała, tym bardziej że mimo wystąpienia ze struktur cekaenowskich, nadal organizacje PPS i NZR współpracowały z nią. Szczególnie mocno zaznaczyło się to na płaszczyźnie Komitetów Popierania Wojskowości Polskiej. Wspólnie np. zorganizowano wiec w sprawie armii polskiej w niedzielę 22 kwietnia 1917 r. w teatrze miejskim[74]. Największym jednak oparciem dla działalności organizacji cekaenowskiej stawało się PSL – które stopniowo, ale systematycznie przejmowało organizacje Rady Okręgowej w terenie wiejskim. Z drugiej strony część działaczy kieleckich, dotychczas bezpartyjnych lub będących sympatykami PPS, NZR czy Zjednoczenie Narodowe, utworzyła w końcu kwietnia 1917 r. koło Partii Niezawisłości Narodowej. Sama Rada Okręgowa prowadziła działalność do końca czerwca 1917 r., kiedy przekształciła się w Unię Demokratyczną w Kielcach. Było to lokalne porozumienie PPS, PSL, Partia Niezawisłości Narodowej, oraz LK PW stanowiące terenową strukturę Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych. Głównymi konkurentami obozu cekaenowskiego na terenie okręgu kieleckiego pozostawali przez cały czas endecy i realiści, dysponujący przeważającymi wpływami w Komitetach Ratunkowych oraz Centralnego Towarzystwa Rolniczego, jak również dzięki ordynacji w powstającym samorządzie miejskim Kielc. W połowie 1916 r. Rada Okręgowa Ziemi Kieleckiej stwierdzała, że:

> ...roboty NKN-owej prawie nie ma, poza nieznacznymi wysiłkami niektórych oficerów werbunkowych. LPP nie istnieje. Nastroje austrofilskie – krzewią się głównie w sferach endeckich i żydowskich. Prusofilskich nie ma. Moskalofilstwo, które zrazu po rozpoczęciu obecnej ofensywy podniosło głowę, przycichło wobec niepowodzeń oręża rosyjskiego[75].

Można stwierdzić, że na terenie okręgu kieleckiego w porównaniu z innymi obozami politycznymi struktury CKN w 1916 r. były najlepiej zorganizowane i dysponowały największymi wpływami politycznymi.

---

kratyczny) – 8 mandatów, z czego 5 w kuriach II-IV, a 3 mandaty w kurii powszechnej), ugrupowania żydowskie 16 mandatów, z czego 12 w kuriach II-IV, a 4 mandaty w kurii powszechnej. W kurii powszechnej głosowało 70% uprawnionych do głosowania, na listę CKW padło 679 głosów, na listę KWD 744, zaś na listy żydowskie 885 głosów. Spośród mandatów uzyskanych w kurii powszechnej przez Komitet Wyborczy Demokratyczny dwa przypadły PPS – Franciszek Loeffler, Karol Rutkiewicz, jeden zaś NZR – Karol Wodzinowski – „Gazeta Kielecka" nr 18 z 18 I 1917 r.

[74] APKr NKN t. 104, k. 152. Informacja dla NKN. Wiec w sprawie armii polskiej, Kielce 24 IV 1917.

[75] Tamże, k. 66. Sprawozdanie z robót organizacyjnych na terenie Ziemi Kieleckiej, 30 VI 1916.